

EVALUATION OF ENVIRONMENTAL PUBLIC ATTITUDES IN TATVAN COUNTY / BİTLİS PROVINCE, A CASE STUDIES: SECONDARY SCHOOL STUDENTS

*Hülya Durmaz Bekmezci**¹, *Zehra Şapci Ayas*²

¹Bitlis Eren Üniversitesi, 13100, Bitlis, Turkey

²Yüzüncüyıl Üniversitesi, 65100, Van, Turkey

*hdbekmezci@beu.edu.tr

The development and implementation of effective environmental protection programs is closely related to the increased environmental awareness of the public. With increasing environmental problems reaching the dimensions that threaten human life, solutions are being sought in this global situation. Countries are establishing educational policies aiming to gain environmental awareness for new generations by reorganizing education programs including environmental education. In this respect, the attitudes of the first grade students of secondary education were evaluated in the city of Tatvan. The study is carried out in 4 schools in the city with different socio-economic levels in the second term of 2015–2016. The sample of the study consists of 525 students attending to the 7th and 8th grades in the chosen schools. “Attitude and Knowledge Scala Towards Environment” were used as a scale. 53.8% of the students (204) were girls, 46.2% of students (175) were male. The average attitude of the students is generally good. When the questions answered are examined, it is observed that the highest averages are on water and energy saving questions, and the lowest averages are based on individual attitudes towards consciousness. There was no statistically significant difference between the average environmental attitude score and the grade of students and the educational status of the parents, the vocational situation of the mother. It was determined that environmental consciousness levels of the female students were higher than male students ($p < 0.05$). The total attitude score in the children of the unemployed fathers was significantly lower than the other groups, while the highest scores were observed in the children of the fathers who carried out their own work and the public worker. As a result, it has been found that the environmental information and attitudes of the individuals may differ according to the gender, the parents' situation and the situation of the schools. Educational programs aimed at increasing

environmental awareness should be environmentally revised, school conditions must be adjusted, and students should spend more time with nature.

Key words: Environmental Awareness, Environmental Attitude Scale, Bitlis Province Environmental Issues

BİTLİS İLİ TATVAN İLÇESİNDE HALKIN ÇEVRESEL TUTUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ; ÖRNEK ÇALIŞMA ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİ

Etkin çevresel koruma programlarının geliştirilmesi ve uygulanabilmesi, halkın çevre duyarlılığının artmasıyla yakından ilgilidir. Her geçen gün artan çevre sorunlarının insan yaşamını tehdit eden boyutlara ulaşması ile birlikte bu duruma küresel seviyede çözümler aranmaya başlanmıştır. Ülkeler yeni nesillere çevre bilinci kazandırma hedefiyle öğretim programlarını yeniden düzenleyerek çevre eğitimi içeren eğitim politikaları oluşturmaktadırlar. Bu doğrultuda, Doğu Anadolu Bölgesi'nde özel bir konuma ve önemli sosyo-ekonomik fonksiyonlara sahip (önemli kara ve demiryollarının, göl (feribot) taşımacılığıyla birleştiği), henüz gelişmekte olan, ekoturizm potansiyeli yüksek, küçük, modern bir kıyı şehri olan Tatvan şehrinde ortaöğretim birinci kademe öğrencilerinin çevreye yönelik tutumları değerlendirilmiştir. "Çevreye Yönelik Tutum ve Bilgi Ölçeği" 2015-2016 eğitim öğretim yılının ikinci döneminde sosyo-ekonomik durumlarındaki farklılıklara göre seçilmiş olan 4 okulda 7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören 379 öğrenciye uygulanmıştır. Katılımcıların %53,8'i (204) kız ve %46,2'si (175) erkektir. Öğrencilerin % 74.1'i Tatvan doğumludur. Öğrencilerin genel olarak tutum ortalamaları iyi düzeydedir. Cevap verilen sorular incelendiğinde en yüksek ortalamaların su ve enerji tasarrufu ile ilgili sorularda, en düşük ortalamaların bilinç oluşturmaya yönelik bireysel tutumlar üzerine olduğu gözlenmektedir. Ortalama çevre tutum puanı ile sınıflar arasında ve Anne-babanın eğitim durumu, annenin mesleği arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark yoktur, cinsiyete bağlı olarak kız öğrencilerin çevre bilinç düzeylerinin erkek öğrencilerden yüksek ($p<0,05$) olduğu tespit edilmiştir. Çalışmayan babaların çocuklarında toplam tutum puanı diğer gruplardan önemli derecede düşüktür, en yüksek puanlar ise sıra ile kendi işini yürüten ve kamu çalışanı babaların çocuklarında gözlenmiştir. Sonuç olarak bireylerin çevre bilgi ve tutumlarının cinsiyet, ebeveynlerin durumu ve okulların durumlarına göre farklılık gösterebileceği tespit edilmiştir. Çevre bilinç düzeylerini artırmaya yönelik eğitim programları gözden geçirilmeli çevreye yönelik programlanmalı, okul koşulları ayarlanmalı ve öğrencilerin daha fazla doğa ile vakit geçirmeleri sağlanmalıdır.

1. Giriş

Birleşmiş Milletler tarafından 5 Haziran 1972’de İsveç’in başkenti Stockholm’de düzenlenen "İnsan ve Çevre Konferansı" ile çevre sorunlarının giderek önemli boyutlara ulaşma eğilimi gösterdiği ve tüm insanlığı tehdit eden bir sorun haline geldiği ifade edilmiş ve aynı etkinlikte çevre eğitimi küresel bir boyut kazanmıştır. Konferans bildirgesindeki “insanlık, şimdiki ve gelecek nesiller için çevreyi korumak ve iyileştirmek mecburiyetindedir” ifadesiyle dikkatler, insanların çevrelerine dönük tutum ve davranışlarına çekilmiştir[1,2]. Gelecek kaygısı, toplumların çevre sorunlarına daha ciddi olarak eğilmelerinde temel etken olmuştur. Yarınını güvence altına almak isteyen insan, çevre sorunlarına daha duyarlı olmaya başlamış ve bu sorunları değişik etkinliklerle toplumların gündemine yerleştirmiş, böylelikle çevre bilincini ortaya çıkarmıştır[3]. “Çevreye zarar verilmemesi ve onun sürdürülebilir bir düzeyde kullanımının önemini kavrama” olarak tanımlayabileceğimiz çevre bilincinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bireylerde oluşan bu bilinç doğrultusunda çevresel sorunları önleme veya azaltma konusunda gösterdikleri tepkiler yani çevresel tutumlar da sürekli olarak gündemde tutulmalıdır. Oluşan bilinç ve gösterilen davranışlar çerçevesinde zaman içinde çevre ve doğa üzerinde oluşan etkileri kanıtlanmış veya kanıtlanmamış sorunların halk tarafından nasıl algılandığı, halkın duyduğu rahatsızlıklar, gösterdiği tepkileri ise çevre duyarlılığı olarak tanımlamak mümkündür. Çevresel bilinç ve duyarlılık kavramları bireylere ve bireylerin sosyo ekonomik yapılarına göre farklılık gösterebilmektedir. Yani niceliksel bir kavram olarak bireysel özelliklere göre değişik çevresel bilinç ve duyarlılık düzeyleri söz konusudur[4-6]

Anayasanın 56. Maddesine göre “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşam hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların görevidir”. Buyüzen çevre sorunları ile mücadele yalnızca idari yönetimler ve resmi kurumlarla mümkün değildir. Bireylerin çevre konusundaki yaklaşımları sorunun temelinde çözümü mümkün kılmaktadır. Doğa koruma ve çevresel sorunların giderilmesi politikaları içinde ilk adım, konuyla ilgili bireysel bilinç, tutum ve duyarlılıkların arttırılması olmalıdır. Ancak belirli sosyal grupların çevresel değerlerinin belirlenmesi ve ortaya çıkan bulgular doğrultusunda önlemler geliştirilmesi çalışmaları diğer ülkelerde olduğu gibi bizim ülkemizde de oldukça sınırlı sayıda[7]. Bölgeye özgün etkin çevresel koruma programı bölgesel farklılıklar göz önüne alınarak belirlenmelidir. Bölgesel olarak değişkenlerin en başında halkın çevreye olan duyarlılığındaki farklılıklar gelmektedir.

Ülkemizde sistematik bir süreç içinde yapılan çevre duyarlılığı çalışmalarına bakıldığında; 1950’li yıllarda ilk çalışmaların yapıldığı ortaya çıkmıştır. Ülkenin ilk gönüllü kuruluşu 1955 yılında kurulan Türkiye Tabiatını Koruma Derneği’dir. 1970’li yıllardan itibaren çevre ile ilgili gönüllü kuruluşların sayılarının arttığı görülmektedir. Bunlardan bir kısmı Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği vb. gibi çevrenin bir unsuru ile ilgilenen gönüllü kuruluşlardır. Diğerleri ise; Türkiye Çevre Eğitimi Vakfı, Türkiye Doğal Hayatı Koruma Derneği, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma Vakfı

(ÇEKÜL), Doğa Derneği, Türkiye Erozyonla Mücadele ve Ağaçlandırma Vakfı (TEMA) vb. gibi çevrenin bütünü ile ilgilenen gönüllü kuruluşlardır[8,9].

Bireylerin ve bireylerden oluşmuş değişik sosyo ekonomik - kültürel grupların çevre duyarlılıklarının saptanması ve bu saptama sonucunda bunu iyileştirici önlemlerin alınması doğrudan veya dolaylı olarak bazı faydalar oluşturacaktır. Bu faydalar çevre sorunlarına karşı kalıcı önlemlerin geliştirilmesine, bilinçli tüketici oluşması ile kaynakların optimum düzeyde kullanılması ve geri dönüşümü olan maddelerin tercih edilmesine, çevrenin bilinçli kullanımı konusunda toplumun oto kontrol mekanizması oluşturmasına katkı sağlayabilecektir[10,11].

Değişen ve gelişen küresel olgular ve toplumsal dinamizmin, bu çevresel değerleri ne oranda etkilediği ve daha önce alınan önlemlerin ne kadar etkili olduğunun belirlenmesi de gerekmektedir. Ülkenin çevre politikasının güncelleştirilmesinde önemli bir veri kaynağı ve izleme ağı oluşturulmalıdır. Bu amaçla aynı toplumsal yapıda aynı yöntemlerin kullanılmasıyla bu tür araştırmaların zaman zaman yenilenmelidir. BMU (2004)'de de belirtildiği gibi Almanya'da halkın çevre duyarlılığının saptanması her iki yılda bir tekrarlanmaktadır.

Çevreye duyulan ilgi, doğal kaynakların sınırlılığı karşısında insan ve çevresi arasındaki duyarlı dengenin önemini yansıtmaktadır. Yine bu ilgi en azından doğal çevrenin korunmasını amaçlayan araştırmaların gelişmesini sağlamıştır[12]. Çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi yeterli bir çevre bilincinin kazandırılması ile mümkündür. Bu da okullarımızda verilecek eğitim sayesinde olacaktır. Ortaöğretim programlarında okuyan genç neslimizin bu konuda yeterli derecede eğitilmesi, bu genç nesli ileriki yıllarda çevre konusunda daha duyarlı, verimli bir hale getirme açısından önem taşır. Çevre bilincinin en iyi şekilde oluşturulması ve bunun uygun ortamlarda davranış değişikliği yaratacak süreçler haline getirilmesi mümkün olacaktır [13,14]

Bireylerin sosyo ekonomik - kültürel farklılıklarına bağlı olarak çevre duyarlılıklarının saptanması ve elde edilen sonuçlara göre geliştirilecek yöntemler ile çevre ve doğanın korunması konusunda alınacak önlemlerin belirlenmesine katkı sağlanması amacıyla Bitlis halkının çevre duyarlılığının belirlenmesi ve çevre duyarlılığının arttırılabilmesi için öneriler geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu çalışmanın ilk aşaması olarak Tatvan ilçesindeki farklı sosyo-ekonomik bilgilerde bulunan orta okulların 7. ve 8. sınıflarda öğrenim görmekte olan öğrencilerin çevre konularındaki sorulara vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda, öğrencilerin çevre sorunlarına ilişkin görüşleri ve tutumları incelenmiştir. Ayrıca öğrencilerin eğitim, yaş, cinsiyet farklılıkları ve sosyo-ekonomik durumları ile çevre tutumları ve çevre bilgileri arasında bir ilişkinin varlığı incelenmiştir.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Örneklemi

Bu araştırma Milli Eğitim Bakanlığı İl Müdürlüğü ve Bitlis Eren Üniversitesi etik kurulundan gerekli onaylar alındıktan sonra 2015–2016 eğitim-öğretim yılının ikinci yarısında Bitlis İli, Tatvan İlçesinde farklı sosyo-ekonomik bölgelerde yer alan okullardan 6 Ortaokulda betimsel tarama modeli

ile yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini bu okullarda 7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören toplam 379 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrencilerden 204'ü kız, 175'i ise erkektir

2.2. Verilerin Toplanması

Araştırma kapsamında örneklem grubuna giren öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarını ölçmek amacı geliştirilen çevreye yönelik tutum ve bilgi ölçeğinin tutumla ilgili maddeleri Türkçe'ye çevrilerek yeniden düzenlenmiş şekli ile uygulanmıştır[14,15]. Son halinde toplam madde sayısı 24'e düşürülmüş olan çevre tutum ölçeğinin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı $\alpha=0,860$ olarak bulunmuştur. Anketler sınıflarda soruların tek tek yüksek sesle okunması ve öğrencilere yeterli cevaplama sürelerinin tanınması ile gerçekleştirilmiştir. Uygulanan test iki bölümden oluşmaktadır. Testin birinci bölümünde öğrencilerin ailelerinin eğitim durumlarına ait bilgiler istenmiş, ikinci bölümde çevreye olan duyarlılıklarını ölçme amaçlı 24 adet likert olarak düzenlenmiş soru yöneltilmiştir.

Ölçeğin değerlendirilmesinde olumlu maddeler için kesinlikle katılıyorum 5, katılıyorum 4, kararsızım 3, katılmıyorum 2, kesinlikle katılmıyorum 1 ve olumsuz maddeler için kesinlikle katılmıyorum 5, kesinlikle katılıyorum 1 şeklinde puanlama yapılmıştır. Öğrencilerin kişisel bilgileri cevap kâğıdı olarak hazırlanan formda sorulmuştur. İlçede Sosyo-ekonomik olarak birbirlerinden farklı olduğu düşünülen biri özel olmak üzere toplam 4 Orta Okuldan 204 kız ve 175 erkek öğrenci ile çalışma yürütülmüştür. Okullara ait bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo1. Örnekleme Yer Alan Okullara Ait Tanımlayıcı Bilgiler

Okul kodu	Niteliği	Katılan öğrenci sayısı (yüzdesi)
1	Alt Düzey; oldukça kalabalık bir okul	125 (%33)
2	Üst Düzey; MEB 'e bağlı Özel Okul	36 (%9,5)
3	Üst Düzey; Merkezi bilinen, seçkin bir okul	108 (%28,5)
4	Orta Düzey; Merkezi, tanınmış, seçkin bir okul	110 (29)

Değerlendirme SPSS 15 paket programda betimsel ve yordamsal analizler ile yapılmıştır. Öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarının değerlendirilmesinde betimsel ve yordamsal istatistik teknikleri kullanılmıştır. Öğrencilerin verdikleri cevaplara ait ortalama, frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır. Sınıflar arasında toplam tutum puanı ve maddeler arasındaki farkların karşılaştırılmasında bağımsız örneklem-t-testi uygulanmıştır. Öğrenciye ait demografik bilgiler; ebeveynlerinin eğitim ve mesleki durumları, kentin içerisinde sosyo-ekonomik gruplamalar doğrultusunda seçilmiş olan okullar ile toplam tutum puanları arasındaki değerlendirmeler için de tek- yönlü ANOVA testlerinden varyansların homojen olup olmamasına bağlı olarak Tukey HSD ve Bonferrani testleri uygulanmıştır.

3. Bulgular

Aslan ve ark., 2008 tarafından Türkçe'ye uyarlanarak kullanıma sunulan çevreye yönelik tutum ve bilgi ölçeğinin bu çalışmada 379 kişinin katıldığı 24 soruluk anketin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı $\alpha=0,875$ olarak hesaplanmıştır.

Öğrencilerin çevreye yönelik tutumlarının belirlenmesi için verdikleri cevapların betimsel istatistik sonuçları; tüm örnekleme ait çevre tutumu puanlarının frekans, yüzde ve ortalama değerleri Tablo 2'de sunulmuştur. Buna göre öğrencilerin en düşük tutum ortalamasına sahip oldukları konuların savunuculuk, bilinç oluşturma ya da başka bir ifade ile harekete geçme konusunda olduğu görülmektedir (Madde 3, $X=3,06$; Madde 5, $X=3,16$; Madde 4= $3,29$). En yüksek tutum ortalamasına sahip olunan konular ise sıra ile enerji (Madde 2= $4,04$; Madde 8= $4,43$; Madde 17= $4,10$; Madde 23= $4,00$) ve su tasarrufu (Madde 7= $4,40$; Madde 18= $4,16$) olarak belirlenmiştir. 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin her madde için verdikleri cevapların ortalamaları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Sınıflar Arasında Tutum Maddelerine Ait Ortalama Değerleri

Madde Numarası	7.Sınıflar		8. Sınıflar	
	N	\bar{X}	N	\bar{X}
T1	204	3,71	175	3,49
T2	204	4,03	175	4,03
T3	204	3,09	175	3,03
T4	203	3,31	175	3,27
T5	204	3,28	175	3,03
T6	204	4,12	175	3,77
T7	204	4,48	175	4,30
T8	204	4,46	175	4,39
T9	204	3,53	175	3,49
T10	203	3,70	175	3,52
T11	203	4,40	175	4,31
T12	203	3,58	175	3,19

T13	203	3,39	175	3,30
T14	204	3,64	175	3,69
T15	203	4,12	175	4,11
T16	203	3,92	175	3,62
T17	203	4,10	175	4,09
T18	203	4.10	175	4.23
T19	203	4,22	175	4,18
T20	203	4,14	175	4,27
T21	203	3,38	175	3,34
T22	203	3,89	175	3,71
T23	203	4,01	175	3,97
T24	204	3.97	175	3.93

Tablo 3’de sınıfların çevre tutum maddeleriyle ilgili ortalamalarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. 6, 12, 16 numaralı maddelerde sınıflar arasında anlamlı farklılığın olduğu belirlenmiştir. Çevre sorunlarına nasıl yardım edebileceği le ilgili ailesiyle konuşma konusunda (madde 6) 8. sınıf öğrencilerinin (n=175) ortalaması 3,77 iken 7. sınıf öğrencilerinin (n=204) ortalaması 4,12 olarak belirlenmiştir ve aradaki fark $p=0,05$ düzeyde anlamlı bulunmuştur [$t(379)=2,972$; $p=0,003$]. Geri dönüşüm için evinde atık nesnelere ayrıştırılması konusunda (madde 12) 8. sınıf öğrencilerinin (n=175) ortalaması 3,19 iken 7. sınıf öğrencilerinin (n=203) ortalaması 3,58 olarak belirlenmiştir ve aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur [$t(378)=3,140$; $p=0,002$]. Hayvanlar üzerinde ürünlerini deneyen kuruluşlara kızma konusunda (madde 16) 8. sınıf öğrencilerinin (n=175) ortalaması 3,62 iken 7. sınıf öğrencilerinin (n=203) ortalaması 3,92 olarak belirlenmiştir ve bu fark $p=0,021$ düzeyde anlamlı bulunmuştur [$t(378)=2,313$; $p=0,021$]. 7. ve 8. sınıflar için toplam tutum puanı karşılaştırılması ilişkisiz örneklem t-testi ile yapılmış sonuçlar Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Sınıflar Arasında Çevre Tutumuna Ait Toplam Puanların Karşılaştırılması

Grup	N	\bar{X}	S	t	sd	p
7. Sınıf	204	92,28	15,66	1,256	377	0,21
8. Sınıf	175	90,26	15,51			

Tablo 4 incelendiğinde 7. sınıfın ortalaması 92,28 iken 8.sınıf ortalaması 90,26 olarak belirlenmiştir. 7 ve 8. sınıflar arasında ortalamalar bakımından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir [$t(379)=1,256$; $p>0,05$]. Ayrıca öğrencilerin yaşları karşılaştırmasında da (Tablo 5) anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir [$t(378)=-1878$; $p>0,05$]

Tablo 5. Çevre Tutumuna Ait Toplam Puanların Doğum Yılları ile Karşılaştırılması

Grup	N	\bar{X}	S	t	sd	p
2002	169	89,86	15,59	-1,878	343	0,061
2003	176	93,02	15,65			

Kız ve erkek öğrencilerin çevre tutumuna ait toplam puanlarının cinsiyete göre karşılaştırılması tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 6. Çevre Tutumuna Ait Toplam Puanların Cinsiyete ile Karşılaştırılması

Grup	N	\bar{X}	S	t	sd	p
Kız	204	93,21	14,73	2,534	377	0,012
Erkek	175	89,17	16,34			

Tablo 6 incelendiğinde kız öğrencilerin ortalaması 93,21 iken erkek öğrencilerin ortalaması 89,17 olarak belirlenmiştir. Kız ve erkek öğrencilerin çevre tutum puanları arasında ortalamalar bakımından anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir [t(379)=2,537; p=0,012]. Kız öğrencilerin çevrelerine duyarlılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Ebeveynlerin eğitim ve mesleki durumlarının (Tablo 7) ortalama çevre tutum puanlarına etkisi incelendiğinde, ankete katılan öğrencilerin annelerinin %94,5 (358) gibi büyük bir oran ile ev hanımı oldukları görülmektedir. Annenin eğitim ve mesleki durumu ile toplam çevre tutum puanı arasında anlamlı bir ilişki gözlenmemiştir. Benzer şekilde ortalama tutum puanları babanın eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Ancak babanın meslek durumu incelendiğinde çalışmayan babaların çocuklarının ortalama tutum puanlarının çalışan babaların çocuklarına göre oldukça düşük (82,92) olduğu görülmektedir. En yüksek tutum puanları ise sıra ile serbest meslek ile kendi işini yürüten (93,19; p=0,005) ve kamu personeli (92,40; p=0,017) olan babaların çocuklarında gözlenmiştir. aradaki bu fark istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 7. Çevre Tutumuna Ait Toplam Puanların Ebeveynlerin Eğitim ve Mesleki Durumları ile Karşılaştırılması

		Yok	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite
Eğitim Durumu	Anne % (f)	29,3 (111)	27,7 (105)	27,2 (103)	12,7 (48)	3,2 (12)
	Ort-	88,60±16,5	92,69±15,0	93,58±15,00	89,73±15,45	92,25±15,19
	Tutum	3	7	a	a	a
	Ort±Std	a	a			
	Sap.					
Baba	% (f)	8,7 (33)	16,1 (61)	24,0 (91)	28,5 (108)	22,7 (86)
	Ort-	85,91±14,0	94,66±13,5	90,40±17,68	92,07±14,60	91,16±16,06
	Tutum	9	4	a	a	a
	Ort±Std	a	a			
	Sap.					
Mesleki Durum		Ev hanımı	Kamu	Emekli	Serbest	Özel
	Anne % (f)	94,5 (358)	3,2 (12)	----	0,8 (3)	1,5 (6)
	Ort-	91,67±15,6	81,00±13,3	----	93,66±15,70	91,50±13,11
	Tutum	5	0		a	a
	Ort±Std	a	a			
Sap.						
Baba		Çalışmıyor	Kamu	Emekli	Serbest	Özel
	% (f)	9,0 (34)	29,3 (111)	5,0 (19)	41,7 (158)	15,0 (57)

Ort-	82,97±16,6	92,40±15,4	90,63±13,66	93,19±15,18	89,40±15,85
Tutum	6	0	ab	b	ab
Ort±Std	a	b			
Sap.					

a ve b harfleri $p < 0,05$ düzeyinde farkı göstermek için kullanılmıştır.

Çalışmaya katılan okullar arasındaki ortalama tutum puanlarının değerlendirilmesi Tablo 8 ile sunulmuştur.

Tablo 8. Çevre Tutumuna Ait Toplam Puanların Okullar Arasında Karşılaştırılması

	OKULLAR			
	1	2	3	4
Katılım Oranı %	33,0	9,5	28,5	29,0
(f)	(125)	(36)	(108)	(110)
Ort.-Tutum Puanı	90,23	± 84,83 ± 17,99	91,08 ± 13,76	94,99 ± 13,25
Ort ± Std.	17,53	a	ab	b
Sapma	ab			

Sonuçlara bakıldığında Özel Okulun öğrencilerinde ortalama tutum puanları oldukça düşük ve standart sapma da yüksektir. Okulun öğrencileri bölgeye dışardan gelen, gelmek zorunda kalan bireylerdir. Alışmak durumunda oldukça içinde yaşadıkları çevreye karşı sağlıklı bir tutum geliştirememiş olabilirler, ayrışa standart sapmadaki geniş aralık öğrencilerin büyük bir kısmının ankete odaklanamadığının bir göstergesi olabilir. Orta düzeyli sosyoekonomik çevreye ait olduğu düşünülen 4. nolu okulda tutum puanı oldukça yüksek, standart sapma da diğerlerine göre düşüktür. Öğrenciler arasında oldukça homojen bir dağılım olduğunu söyleyebiliriz. Doğum yerleri karşılaştırıldığında neredeyse tamamının ilçe nüfusuna kayıtlı olduğu görülmüştür.

4. Sonuçlar

Bitlis Doğu Anadolu Bölgesinde, Van Gölü Havzasında yer alan ekoturizm potansiyeli yüksek, bakir doğası ve tarihi dokusu ile eşsiz bir şehirdir. Tatvan ilçesi Van Gölü kıyısında yer alan karayolu, tren yolu ve göl üzerindeki vapur ulaşımı ile önemli bir ulaşım ve kesişim noktasıdır. Ancak geçmişten günümüze plansız kentleşme, alt yapı sorunları, hava kirliliği ve halkın bilinçsizliği sebebi ile gün geçtikçe artan göl kirliliği sorunları ile karşı karşıyadır. Bu sorunlar ile mücadele edebilmek adına alınabilecek kararlar, yapılması planlanan uygulamalar ciddi halk direnci ile karşılaşabilmektedir. Etkili çevresel koruma programlarının uygulanabilmesi, halkın çevre duyarlılığının artmasıyla yakından ilişkilidir. Bitlis halkının çevre duyarlılığının belirlenmesi ve çevre duyarlılığının arttırılabilmesi için öneriler geliştirilmesi hedefi ile başlatılan bir seri çalışmanın bir aşaması olarak Tatvan ilçesindeki farklı sosyo-ekonomik bölgelerde bulunan orta öğretim kurumlarının 7. ve 8. sınıflarda öğrenim görmekte olan öğrencilerin çevreye karşı tutumları incelenmiştir. Ayrıca öğrencilerin yaş, sınıf, cinsiyet

farklılıkları, ebeveynlerinin eğitim durumu, mesleki durumları ve yaşadıkları sosyoekonomik bölgeler ile çevre tutumları arasında bir ilişkinin varlığı incelenmiştir.

Türkiye'nin büyük ve kalabalık kentlerinden biri olan ve farklı çevresel sorunların gözlemlendiği Adana kentinde çevre duyarlılığının belirlendiği çalışma Ocak-Haziran 2005 tarihleri arasında uygulanmış ve Adana halkının çevre duyarlılığı puanı 58,4 olarak hesaplanmıştır. Kadınların erkeklerle oranla, gençlerin de yaşlı bireylere oranla çevre duyarlılıkları daha yüksek bulunmuştur[16].

Karaman İlindeki siyasiler, bürokratlar ve iş adamlarından oluşan kent dinamikleri üzerine çevresel duyarlılık düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir çalışmada. 38 siyasi, 78 bürokrat ve 43 iş adamının oluşturduğu bir örneklem grubu üzerine yapılan araştırma sonucunda; katılımcıların ortaya yakın düzeyde çevresel davranış, ortamın altında düşük düzeyde çevresel düşünceye sahip oldukları bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca katılımcıların cinsiyet, yaş, hizmet süresi ve görev pozisyonları gibi demografik özelliklerine göre çevresel duyarlılık düzeyleri arasında bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır[17]. Çevre konusunda karar alıcı konumları nedeniyle siyasilerin çevresel ilgi ve çevresel duyarlılık açısından ortalamanın çok altında bir düzeyde olması, bu alanda alınması gereken kararların alınmaması yönünde olumsuzluklara yol açabileceği bildirilmiştir. Dolayısıyla çevresel düşünce boyutu Karaman kent dinamiklerinin bir bütün olarak olumsuz düzeyde olduklarına işaret etmektedir. Hem karar alıcıların hem uygulayıcıların hem de çevresel sorunlara yol açma riski içeren faaliyetleri olan ya da bu anlamda potansiyel riskleri barındıran grupların çevresel düşünce düzeyleri kaygı verici bulunmuştur.

Yapılan çalışmada çevre kavramının geliştirilmesi ile ilgili öğretmen, öğrenci ve velilerden görüşler alınmıştır. Çevre korumada kişiye, topluma ve sanayi sektörüne düşen görevlerin ne olması gerektiği sorulduğunda verilen cevaplardan her kitledeki insana belirli bir çevre eğitimi verilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır[18].

Eğitim birimlerinin hemen her kademesinde mevcut çevre bilgi, tutum ve değerlerinin incelendiği çalışmalar bulunmaktadır. Okul öncesi dönemdeki çocukların çevreye karşı tutumlarını ortaya koymak amacıyla Giresun il merkezinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız anaokullarına ve ilköğretim okullarının anasınıflarına devam eden 60-72 aylık 353 çocuk ile anket çalışması yapmışlardır[19]. Çankırı ili örneğinde ortaöğretim seviyesinde farklı okul türlerinde öğrenim gören öğrencilerin çevre ile ilgili çeşitli olgular hakkındaki bilgi seviyelerinin ortaya çıkarılmasını hedeflemekle birlikte, öğrencilerin ilgili konulardaki altyapılarının cinsiyet ve alan gibi demografik özelliklere göre farklılaşmış olduğunu incelemişlerdir. Çevre Eğitimi vermesi beklenen öğretmenlerin, farklı bölümlerde yeralan üniversite öğrencilerinin bilinç düzeylerini analiz eden çok sayıda örnek vardır[20-22].

Tatvan ilçesinde farklı bölgelerden seçilmiş dört okulda 7. ve 8. sınıflarda öğrencilerin çevre bilinç düzeyleri ve cinsiyet, sınıf, ebeveynlerin eğitim ve mesleki durumlarının etkilerinin değerlendirildiği bu çalışmada; toplam tutum puanlarının sınıfa, anne-babanın eğitim durumuna, annenin mesleğine göre bir farklılık göstermediği bulunmuştur. Okul öncesi öğrencileri ile yürütülen çalışmada çocukların çevreye karşı tutumlarının; yaşanan yer, annenin öğrenim düzeyi, babanın öğrenim düzeyi, ailenin aylık geliri, annenin mesleği ve babanın mesleğine göre farklılaşmadığı ($p>0.05$) bildirilmiştir. İlköğretim

öğrencileri ile yürütülen başka bir çalışmada annelerinin eğitim düzeylerinin öğrencilerin çevreye karşı olan tutumlarını etkiledikleri; annesi yüksek öğretim mezunu olan ilköğretim öğrencilerinin çevreye karşı tutum puanlarının annesi ilköğretim ve lise mezunu olan ilköğretim öğrencilerinin çevreye karşı tutum puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Anne eğitim düzeyi yüksek öğretim olan ailelerde gerçekleşen toplumsal-kültürel değişimin ve çocuk yetiştirme anlayışının çevreye karşı tutumu etkilemesinin bir sonucu olduğu bildirilmiştir. İlköğretim 6. , 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin çevre bilgi ve tutum düzeylerini tespit etmek, mevcut çevre eğitiminin etkisini belirlemek amacıyla çevre bilgi ve tutumlarının “sınıf”, “cinsiyet”, “anne-baba eğitim düzeyi” ve “okul” değişkenler ile incelendiği bir başka çalışmada ise öğrencilerin çevre tutum puanları arasında anne- baba eğitim düzeyine göre anlamlı fark görülmemiştir. Bu durum çocuklar büyüdükçe anne ve babaların çocuklarının tutumlarında etkinliğinin azalacağı şeklinde açıklanmıştır. Özellikle ergenlik döneminin başlamasıyla diğer sosyal etkenlerin rolü giderek fazlalaşmaktadır. Aynı çalışmada 6., 7., ve 8., sınıflar arasında sınıf arttıkça çevre bilgi düzeyi artarken çevre tutum düzeyinin anlamlı değişmediği tespit edilmiştir. Konya'nın Bozkır ilçesinde orta öğretim 5, 6, 7 ve 8. Sınıflarda yürütülen çalışmada benzer şekilde sınıf değişkeninin çevresel tutum üzerinde etkili olmadığı bildirilmiştir. İlköğretim ikinci kademenin eğitim-öğretim süresinin tutum değişimi için yeterli olmadığı ve etkili bir öğretim programı ve yöntemi kullanılmadığı için farklılık oluşmamış olabileceği bildirilmiştir. Bir çok çalışmada kızların çevre bilgi düzeyinin, çevre tutum puanlarının erkeklere kıyasla anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonucun kız öğrencilerin daha duygu odaklı olması, çevrelerine karşı daha hassas yapıda olmalarından kaynaklı olabileceği ayrıca kızların özellikle ev işleri ile deneyim geçirmelerinin de bu sonucu desteklemiş olabileceği ifade edilmiştir.

Bitlis İli, Tatvan ilçesinde yürütülen bu çalışmada ilginç bir bulgu olarak, babaları çalışmayan çocuklarda çevre tutum puanlarının diğer meslek gruplarına kıyasla özellikle kamu ve serbest meslek adı altında kendi işini yürüten babaların çocuklarının tutum puanlarından anlamlı düzeyde düşük olmasıdır. Buna göre, ekonomik kaygıların kişilerin çevreye yönelik tutumlarını etkilediği ifade edilebilir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşinde kendini güvende hissetme temel ihtiyaçlardan biridir. Ekonomik kaygılar sebebi ile kendini güvende hissetmeyen çocuklarda çevresel tutum düzeylerinin düşük olması anlaşılabilir bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır. Genel olarak gelir düzeyi yüksek olan ailelerin çocuklarının çevreye karşı gösterdikleri tepkilerinin daha olumlu olduğunu bildirmişleridir. Çalışmaya katılan okullar değerlendirildiğinde 2 nolu okul ile 4 nolu okul arasında önemli fark olduğu görülmektedir. Özellikle Özel Okulda ortalama çevresel tutum düzeyinin düşük olması oldukça ilginçtir. Orta sosyo-ekonomik düzeyli okulda en yüksek çıkmış ancak diğer bölge okulları ile anlamlı bir fark olmadığı gözlenmiştir. Düşük, yüksek ve orta sosyoekonomik düzeye sahip öğrencilerinin çevre bilinci düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı ortaya çıkmıştır. Başka bir çalışmada yine alt sosyoekonomik düzey ile üst sosyoekonomik düzey öğrencileri arasında hem çevresel bilgi hem de çevresel tutum puan ortalamaları açısından önemli bir farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri okullara ait çevre bilgi testi ve çevre tutum ölçeği puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğunu bildirmişleridir. Okullar arasındaki farklılıklar okulların teknik yetersizlikleri, ders programlarındaki yetersizlik, çevre eğitimine yeteri kadar yer verilmemesi, öğretmenlerin çevre bilinç düzeylerinin yetersizliği, uygulamalı eğitimden çok teorik ezberci eğitime önem verilmesi ile açıklanabilir. Öğrencilerin doğanın bir parçası olarak düşünüldüğü ekoloji temelli yaz eğitim programı, “yeşil sınıf” gibi özel eğitim programları, öğretmenlere yönelik özel doğa eğitimi

ile çevre okuryazarlık düzeylerinin geliştirilmesi ile öğrencilere çevre bilinci kazandırma ve kalıcılığının sağlanması açısından etkili olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin verdikleri cevaplar sorular bazında değerlendirildiğinde enerji ve su tasarrufu konularında tutum ortalamasının yüksek aktif hareket gerektiren soruların ortalamalarının düşük olduğu gözlenmiştir. Bu durum, tasarrufa yönelik toplumsal değer yargılarımız, ve bireysel olarak küresel çevre sorunlarına karşı alınabilecek ilk tedbirler olarak mevcut çevre eğitim politikamız çerçevesinde ders kitaplarında sıklıkla işlenmesi sonucu öğrenciler üzerinde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Benzer şekilde, bireylerin çevreye karşı yönelimleri, çevre koruma adına yaptıkları davranışları ve dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada “israftan kaçınma” şeklindeki çevreci davranışlarda bulunma eğiliminin “aktif çevre duyarlılığı” gerektiren davranışlarda bulunmaya göre yüksek olduğunu göstermiştir.

Doğa koruma ve çevre sorunlarının giderilmesi konusunda bireylerin çevre bilinç, tutum ve duyarlılık düzeyleri oldukça önemlidir. Bu kapsamda belirli sosyal grupların çevresel tutumları çevre politikası kapsamında ilgili kuruluşlarca periyodik olarak izlenmelidir. Ortaya çıkan bulgular ışığında aktif eğitim politikaları şekillendirilmelidir.

Çevreye yönelik özel eğitim programlarının başarısı ortadadır. Bu kapsamda Yüksek öğretim kurumlarının özellikle öğretmen yetiştiren programlarda ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda çevreye yönelik programlar geliştirilmeli ve öğrencilerin aktif öğrenme yöntemleri ile doğa ile iç içe, doğanın ayrılmaz bir parçası olduğu bilinci ile öğrenimlerini gerçekleştirmeleri sağlanmalıdır.

Ayrıca Sivil Toplum Kuruluşları, ilgili Bakanlıkların hazırlayacağı özel eğitim programları ile öncelikli anne-babalar olmak üzere, yerel yöneticiler, siyاسiler, iş adamları gibi toplumun tüm kademelerinde çevresel okuryazarlık düzeyleri artırılmalıdır. Özel eğitim programları düzenlenirken bölgesel, kültürel, ekonomik farklılıklar önemle ele alınmalı her seviyede etkili tutum geliştirecek şekilde planlanmalıdır.

Kaynakça

- [1] Aydın F., Kaya H. (2011). Sosyal Bilimler Lisesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının Değerlendirilmesi. Marmara Coğrafya Dergisi. Sayı: 24, Temmuz - 2011, S. 229-257. İstanbul – Issn:1303-2429 Copyright ©2010, <http://www.marmaracografya.com>
- [2] Bodur, G. (2010). Hemşirelik Öğrencilerinin Çevre Duyarlılığına İlişkin Görüşleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- [3] Yücel M, Uslu C., Peker Say N., (2003). Çukurova Üniversitesi Personel ve Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının Belirlenmesi. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Araştırma Projesi, Proje No: BAP – PM 2002-01. Adana.
- [4] Yücel M., Altunkasa F., Güçray S., Uslu C., Peker Say N., (2006). Adana’da Çevre Duyarlılığı Düzeyinin Ve Geliştirme Olanaklarının Araştırılması. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. 19 (2), 217-228.

- [5] Yücel M., Uslu C., Altunkasa F., Güçray S., Peker Say N., (2008). Adana’da Halkın Çevre Duyarlılığının Saptanması Ve Bu Duyarlılığı Arttırabilecek Önlemlerin Geliştirilmesi. Adana Kent Sorunları Sempozyumu/31.
- [6] BMU (Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit), 2004. Umweltpolitik, Umweltbewusstsein in Deutschland (2004). Ergebnisse Einer Repräsentativen Bevölkerungsumfrage. Umweltbundesamt. Berlin.
- [7] Yücel A. S., Morgil F. İ. (1999). Çevre Eğitiminin Geliştirilmesi. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi. 1 (1), 76-89.
- [8] İncekara S., Tuna F., (2010). Ortaöğretim öğrencilerinin Çevresel Konularla İlgili Bilgi Düzeylerinin Ölçülmesi: Çankırı İli Örneği. Marmara Coğrafya Dergisi. 22. 168 - 182. ISSN: 1303 - 2429. <http://www.marmaracografya.com>
- [9] Atasoy E., Ertürk H., (2008). İlköğretim Öğrencilerinin Çevresel Tutum Ve Çevre Bilgisi Üzerine Bir Alan Araştırması. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi. 10-1. 105-122.
- [10] Oğuz D., Çakıcı I., Kavasa S., (2011). Yüksek Öğretimde Öğrencilerin Çevre Bilinci. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi. 12: 34-39
- [11] Erdoğan M., (2011). Ekoloji Temelli Yaz Doğa Eğitimi Programının İlköğretim Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Bilgi, Duyuşsal Eğilimler ve Sorumlu Davranışlarına Etkisi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri 11(4). 2223-2237. Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları İletişim Hizmetleri Tic. Ltd. Şti.
- [12] Uzun N., Sağlam N., Varnacı Uzun F., (2008). Yeşil Sınıf Modeline Dayalı Uygulamalı Çevre Eğitimi Projesinin Çevre Bilinci ve Kalıcılığına Etkisi. Ege Eğitim Dergisi. (9) 1: 59-74
- [13] Uzun N., Sağlam N., (2005). Sosyo-Ekonomi Durumun Çevre Bilinci Ve Çevre Akademik Başarısı Üzerindeki Etkisi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 29: 194-202.
- [14] Ayten A., (2010). “Sahip Olma mı, Emanet Görme mi?”. Çevre Bilinci ve Dindarlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma-Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi. 10:2.ss. 203-233.
- [15] Balkan Kıyıcı F., Atabek Yiğit E., Darçın E. S., (2014). Doğa Eğitimi İle Öğretmen Adaylarının Çevre Okuryazarlık Düzeylerindeki Değişimin ve Görüşlerinin İncelenmesi. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 4 (1), 17-27.
- [16] Değirmenci M., (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Çevreye Karşı Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Kayseri İli Örneği). Journal of European Education. ISSN 2146-2674. 2 (2). 47-53.
- [17] Demirel R., (2016). Ortaokul Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Davranışlarının Belirlenmesi. Eğitimde Kuram ve Uygulama. 12(4), 863-878 ISSN: 1304-9496.
- [18] Gök E., Afyon A., (2015). İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Bilgisi ve Çevresel Tutumları Üzerine Alan Araştırması. Türk Fen Eğitimi Dergisi. 12 (4), 77-93. ISSN:1304-6020.
- [19] Aslan O., Uluçınar Sağır Ş., Cansaran A., (2008). Çevre Tutum Ölçeği Uyarlanması ve İlköğretim öğrencilerinin Çevre Tutumlarının Belirlenmesi. Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı: 25, Sayfa 283 -295.

- [20] Erdal H., Erdal G., Yücel M., Üniversite Öğrencilerinin Çevre Bilinç Düzeyi Araştırması: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği. Gaziosmanpaşa Journal of Scientific Research 4 (2013) 57-65
- [21] Candan H., Maltaş Erol A., (2016). Karaman Kent Dinamiklerinin Çevresel Duyarlılık Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi. 5(1). 94-112.
- [22] Kesicioğlu O.S., Alisinaoğlu F., (2009). 60-72 Aylık Çocukların Çevreye Karşı Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 10 (3). 37-48